

SLOVENIJA

Uredništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12
 Naročnina četrletno 15 Din,
 za pol leta 30 Din,
 za celo leto 60 Din.
 Posamezne številke 1.50 Din.
 Za inozemstvo celoletna naročnina 90 Din

Ljubljana, 27. oktobra 1933.

Upravništvo: Ljubljana, Wolfova ulica št. 12.
 Poštočerkovni račun
 Ljubljana št. 16.176
 Rokopisov ne vračamo.
 Oglasi po tarifu.
 Tiska tiskarna Makso Hrovatin v Ljubljani.

Fran Radešek:

Pravna država ali država sile?

(Konec.)

II.

Pametno svobodo urejata pravo in red. Pravna država odreja vsakemu posamezniku polno svobodo, da ž njo poroščuje za svobodo svojega bližnjega. Če svojemu bližnjemu s svojo svobodo kratim njegovo svobodo, je prav, da je za prav toliko tudi meni okrnjena. Kulturno in duhovno je to svobodo uredilo krščanstvo po zapovedi ljubezni do bližnjega. Urejena svoboda je mogoča torej le v urejenem občestvu — v cerkvi in državi. Država, kjer je osnovana svoboda na pravici, je pravna država. V državi sile prav za prav ni svobode, ker absorbira država za svojo varnost vse pravice in zaradi sebe, ne pa zaradi svobode, primenjava zakone, ki utesnjuje (svobodo državljanom zaradi večje državne moči nad državljani. Če ima v državi sile kdo več svobode, je prav gotovo, da je drugemu primanjkuje. Odnos je isti, kakršen je odnos sužnja k svojemu gospodarju, ne pa pravni odnos svobodnega delavca k svojemu delodajalcu. Pri obojih za svobodo bistveno odločuje dobra ali zla volja. V pravni državi ureja voljo pravo, v državi sile pa volja po svoje kroji vsako pravico.

Z rajnim Stojanom Protičem, ki mu bo srbski narod med svojimi politiki težko našel nadomestila za njegovo državniško modrost in iskreno rodoljublje, sva govorila nekoč o tem na terasi narodne skupščine v Beogradu. Pravil mi je o bizantinskem duhu, ki je po turški vladavini prešel tudi

V Mali Aziji, je pravil, so velika mravljišča, ki so povsem vojaško in zato centralistično organizirana. Te nezavestne, podčloveške naravne zakonitosti so se navzeli ljudje od mravljiščnih držav. Tej zakonitosti se ljudje nagonso podreajo, kakor bi sploh ne bilo druge državne oblike kot surova moč države v rokah nekaterikov in njihovih pogodnikov nad velikansko večino brezpravne raje. Na zapadu imamo proti mravljiščni državi plemenito družinsko življenje koristnih čebelic. Razdeljene so po družinah v posameznih panjih s popolno avtonomijo, ki jo predstavlja kraljica - matica. Večje število teh panjev tvori federativno državo ali čebeljak v popolni soglasnosti vseh čebelčnih družin. Ko je družina premočna in se v njej pojavi nova matica, si roj pošče nov panj in ustanovi novo družino, novo avto-

nomno celico skupne države. Tudi v teh živalskih državah je točno določena pravica in red za razvoj in obstanek plemena; pri mravljah je moč in pravica le pri nekaterih mravljah, generalih — bi rekli, dočim je pri čebelicah matica samo po imenu in dokler je po volji svojih čebelic kraljica, da rodi nov naraščaj. Tu je moč družine neposredno pod krili čebelic - delavk.

Jasno pa je, da se človeški rod ne bi mogel v vsem zadovoljiti z državno ureditvijo čebelčnih družin. Človek s svobodno voljo se prostovoljno podreja samo temu, o čemer je prepričan, da vsaj ne škoduje njegovim navideznim ali dejanskim koristim. Tudi je nagonna sila družabnosti v človeku vse preslaba. Zato so v državi zakoni, ki lahko izsilijo spoštovanje državnega reda, kar je v urejeni pravni državi samo ob sebi umevno; v državi sile pa je potreben velik policijski aparat, ker se navadno večina prebivalstva ne strinja z načinom vladavine in se uklanja vsiljenim zakonom le s policijsko silo in drakonskimi kaznimi.

V upravni državi sta zvestoba in verski čut bistvenega pomena. Slab državnik je tisti, ki ta dva elementa prezira in omalovažuje. V državi sile je vse, pa tudi zvestoba, vera, da, celo prisega, izsiljeno.

Pravo je torej bistvena osnovina države, med tem ko je moč povsem zavisna od prava. Če pa

moč šele pravo ustvarja, kar je svojstveno fašističnim vladavinam, potem z Bogom demokracija, pravica in svoboda! Nespametno zaslužnjevanje narodov ali njegovih delov s premočjo in vsiljevanje podjarmljenim narodom ali njihovim delom nečesa, kar ni v skladu z njihovim kulturnim prizadevanjem, je gusarstvo, ne pa država. Država mora imeti tudi npravstveno misel prava, ker stoji v službi človečne kulture, ni pa kultura dekla države. Pravica in svoboda sta najmočnejša stebra vsake pravno urejene države. Pravičnost pa je osnova vsake države. Pravičnost ne le posameznikov, marveč tudi njih skupinam kakršnegakoli mišljenja!

Edino uspešno sredstvo proti vsakršni krivici, diktaturi, sovjetski ali fašistični, je torej ozdravljenje parlamentarizma z najširšo decentralizacijo na strogo demokratični podlagi. Samo tako je mogoče ohraniti velike človečanske pridobitve iz francoske revolucije in zavarovati nemoten napredek in razvoj v vseh panogah udejstvovanja rok, uma in duha človekovega. Postopna federalizacija Anglije ima v bistvu vprav ta namen, da ohrani svoje demokratske, v stoletjih utrjene ustanove in jih prilagodi novim potrebam, obenem pa da dokaže, da parlamentarna oblika, ki jo je zlorabil in ponižal liberalizem (krušni oče fašizma), ustreza demokratičnim načelom s tem, da se centralni parlament razbremeni s federativno ureditvijo državne uprave.

Glede federalizacije Velike Britanije pa v prihodnjem članku.

Slovensko vprašanje

»Srpski književni glasnik« je prinesel v svoji 2 letošnji številki od 16. septembra razpravo o »Slovenačkem problemu«. Napisal jo je dr. Nikola Mirković. V nasprotju z raznimi Bulati in Zubovi se je potrudil Mirković, da vsaj približno prouči in spozna osnove našega vprašanja. Zategadelj podaja najprej sliko slovenskega vprašanja.

Mirković pripoveduje, da sta vladali v slovenskem duhovnem življenju do zadnjega časa dve struji: katoliška (klerikalna) s časopisom »Dom in svetom« in svobodnomiselna (liberalna) z »Ljubljanskim Zvonom«. Konec leta 1932 se je pojavil nov časopis »Sodobnost«, ki pa je samo naravna

posledica razvoja razmer v slovenskem javnem življenju in hkratu velike načelne važnosti v slovenskih kulturnih odnosajih.

Mirković skuša podati nato nekako zgodovinsko sliko našega kulturnega in jezikovnega vprašanja. Pravi, da se je to že večkrat pojavilo, da pa je doslej vedno zmagalo »ožje« slovensko stališče, kadar je šlo za vprašanje jezika: pri Trubarju, pri Vodniku, pri Prešernu. Zakaj naj je to stališče ravno »ožje«, Mirković ne pove, menda je tu podlegel miselnosti jugoslovenov, ki ne znajo ločiti kakovosti od količine. Sicer pa skuša Mirković tudi nadalje stvarno obrazlagati naš razvoj, opisuje raz-

Gledališče*

Napor ljubljanske drame v začetku letošnje sezone zasluži ne samo pozornosti, temveč tudi vso pohvalo, kajti kljub tako maloštevilnemu osebju in ob izredno težkih finančnih prilikah za vodstvo kakor za igralce, je naša drama vendarle uprizorila že vrsto težkih in umetniško pomembnih del, in sicer z lepim umetniškim uspehom, ki je močno odjeknil tudi v občinstvu. In vendar smo brali prav te dni v časnikih sporočilo uprave, da je gledališče v tako težkem denarnem položaju, da dosedanjí izboljšani obisk ne more zagotoviti obstoja gledališča in njegovega nemotenega razvoja. Uprava se je zato z Združenjem gledaliških igralcev odločila, da bo uprizorila poleg rednega repertoarja še druga dela, pretežno lažjega značaja, ki naj privabijo v gledališče še nove obiskovalce, ki so ostali dosedaj ob strani. Upajmo, da se bo to v polni meri posrečilo, kljub temu, da se bojimo, da bo to radi preobremenjenosti igralcev in režiserjev škodilo kakovosti vsega dela. Izredne prilike zahtevajo pač izredne ukrepe. Vendar moramo tudi ob tej priliki poudariti, da vidimo v tem le začasno rešitev in da je dolžnost javnih oblastev, da najdejo primerne vire za obstoj našega gledališča; vire, na katere je že opozorila resolucija Združenja gledaliških igralcev na kraju preteklega sezone.

Ob tej priliki ne smemo zamolčati še nečesa. Že delj časa se širijo govorice, da se pripravlja pri vodstvu gledališča važna osebna sprememba. Koliko je ta v sedanjih prilikah umestna in res potrebna, ne bomo razpravljali. Poudariti pa moramo samo nekaj: če se naj to v resnici zgodi, potem mora biti ta sprememba samo takšna, da bo v korist gledališča. V korist gledališča pa mora biti samo tedaj, če bo prišel na izpraznjeno vodilno mesto človek, ki je v resnici gledališki strokovnjak in ki je s svojim dosedanjim delom že dokazal svoje sposobnosti in upravičenost, da vodi tako važno kulturno ustanovo, kakor je naše narodno gledališče. Kajti vodstvo gledališča je kulturni in ne trgovski posel. Zato že sedaj najodločneje protestiramo proti vsakršni nastavitvi tako zvanega gospodarskega strokovnjaka, kateremu more biti tako mesto samo lepa prilika za vstop v razmeroma dobro plačano državno službo in pridobitev pravice do nezasluzene pokojnine.

DRAMA:

B. Shaw: Sveta Ivana. Dramska legenda v šestih slikah z epilogom. Poslovenil Oton Župančič. Režiser Bratko Kreft. Scena inž. Ernest Franz.

»Sveto Ivano« je naša drama pripravljala že dolgo, saj je izšla leta 1928 v knjigi. Med tem so jo uprizorila z velikim uspehom že vsa večja svetovna gledališča in vloga Ivane je postala igralkam

prav tako zaželena kot vloga Hamleta igralcem. Duhovitost Shaw-ja, njegove nepričakovane in drzne domislice, žgoča ironija, norčevanje iz vsega sentimentalnega, na katerem lepi današnji meščan, in vendar globoka zavest resnosti umetniškega ustvarjanja ter spoštovanja pred pravo človečnostjo (Shaw-jev odnos do sv. Ivane), kakor tudi brezobzirna kritika preteklosti in sedanjosti, ki se ne ustavlja pred nobenim idolom, je značilno za to delo.

Režiser Kreft, ki je v »Gledališkem listu« dobro analiziral delo, je sledil pisatelju, kolikor je bilo to v njegovi moči. Tako je tudi ustvaril uprizoritev, katero moramo prišteti, kljub nekaterim pomanjkljivostim (n. pr. 1. slika), k največjim uspehom naše drame. Res je stopila v njegovi režiji nekoliko v ozadje Ivana, zato pa je tembolj podčrtal socialno vzročnost njenega pojava in podal predsvem kritiko tedanje in sedanje družbe, kar je bil po mojem mnenju gotovo tudi glavni namen pisatelja.

Režiserjevo delo so podkrepile še nekatere odlične kreacije igralcev, n. pr. Zeleznika (Dauphin), Skrbinska (grof Warwick), Kralja (knezoškof remski), Jermana (bouveški škof) in Debeveca (inkvizitor), pa tudi Danilova (Ivana), dasi ji je nedostajalo povsem prepričujoče zamaknjenosti in otroške preprostosti.

Inscenacija je bila poenostavljena do skrajne možnosti, vendar umetniško in stilno pristna. Arh.

lične struje v našem jezikovnem življenju, pripoveduje, kako je bila ena za popolno zlitje slovenskega in srbskohrvaškega jezika, druga za delno, tretja pa sploh proti vsakršnemu zlitvanju. Tudi tu bi utegnil iz Mirkovičevega sestavka kdo dobiti napako sliko, prav zaradi iste zgoraj omenjene napake Mirkovičevega poročila: premalo stroga ločitev po kvaliteti. Kajti če bi bil Mirkovič to vprašanje do dobra proučil, bi moral ugotoviti, da ni bilo nobenega slovenskega kulturnega delavca, ki v našem dnevnom življenju kaj pomeni, ki bi se bil kedaj zavzemal za kakšno »zlitvanje«, in sicer od Vodnika in Prešerna, pa do današnjega dne. Saj je celo Stanko Vraz sam h koncu življenja sprevidel svojo zmoto! Tisti različni predhodniki Zubovičev in Bulatov so bili v našem umetniškem in znanstvenem življenju sami maličkarji, brez živega stika z našim narodom, hlapci nemškega časnikarskega nauka o vsemogočnosti visokih števil, nujno oboževali kvantitete, sicer pa kulturno popolnoma nerodovitni. V politiki si niso znali nikoli pridobiti zaupanja ljudstva: že to dokazuje, kako je bil neresničen, nestvaren, profiljudski njihov nauk. Očitno moti Mirkoviča, da so imeli nekateri taki jugoslovenci nekakšen politični vpliv. Toda prav lahko dožene, da si tega vpliva niso priborili po zaupanju, ampak proti volji ljudstva. In vpliv in moč, ki so jo morda kedaj imeli v naši zgodovini, je bil samo škodljiv našemu ljudstvu, našemu narodu. Zato se je pokojni Ivan Cankar, največji slovenski človek za Prešernom in prav tako slovenski, kakor Prešeren, tako odločno in nedvoumno odmaknil od njih.

Mirkovič pravi nadalje, da so tisti »tretji« zlasti dokazovali različnost, pogostoma tudi osnovno nasprotje med slovenskim in srbskohrvaškim duhom (lirskim in realističnim) in razen tega zemljepisno-kulturno različnost, po kateri je na primer slovenski kmet dejansko bližji nemškemu Tirolcu in italijanskemu Furlanu, kakor celo Hrvatom samim (Ivan Cankar v svojem znamenitem govoru l. 1913, ki pa je sicer po Mirkoviču samem ena od najmočnejših slovenskih izjav za državno in sploh politično enotnost Južnih Slovanov). Ker pa se je na katoliški strani naglašalo slovensko katoličanstvo kot

bistvena sestavina slovenskega etničnega značaja, je nasprotstvo med katoliško in liberalno strujo naravno dovedlo do tega, da je svobodnournna smer začela zavzemati znano »širje stališče v etničnem oziru« in »jugoslovensko ideologijo«.

Mirkovič poroča nadalje o Vidmarjevi knjižici »Kulturni problem slovenstva« in o sporu, ki je nastal zaradi nje, zlasti o Župančičevem sestavku o »Adamiču in slovenstvu«. V tem pogledu ne pove nič novega, in ker smo o tej stvari že obširno poročali in razpravljali, prinašamo samo še nekaj Mirkovičevih zaključkov.

»Danes obstaja v slovenski javnosti poleg dveh glavnih struj še tretja okoli časopisa »Sodobnost« in deloma okoli tednika »Slovenije«, — struja, ki se nasprotuje od prvotne liberalne ideologije zavzema za etnično priznanje in nemoten kulturni razvoj Slovencev... Skupina ni velika, a je pokazala mnogo odpornosti in življenja, in ni izključeno, da bo igrala v doglednem času dosti vplivno vlogo v slovenskem javnem življenju... »Ljubljanski Zvon« je nedvomno zgubil svojo doslej vodilno vlogo... še važneje pa je to za »Dom in Svet«, ki je prenehal biti edino zatočišče slovenske etnične in kulturne individualnosti, ker je ta misel... dobila potrdilo, in sicer precej bojevitno v enem delu liberalne javnosti.«

V marsičem in marsikaj bi se dalo prigovarjati Mirkovičevemu sestavku. Pred vsem loči tokove v slovenskem življenju preveč grobo, na zunaj, in zato spregleduje njegove odtenke, ki bi mu šele mogli dati popolno jasnost. Njegova slika je v prvi vrsti književno-kulturna; zato ne podaja gospodarske, socialne in npravstvene plati slovenskega življenja, ne vidi, ali vsaj ne vidi dobro, da za »bratovstvo« še ni dovolj »bratovska« napitnica.

Toda vse to so sicer ovire, ki pa niso neodstranljive. Mirkovič pravi, da umeva »Srpski književni glasnik« popolnoma »važnost tega vprašanja ne samo za Slovence in da se bo zaradi tega potrudil, da pojasni celo vprašanje kar najbolj z obrazložitvami zastopnikov z ene in druge strani.« Upamo in želimo, da ostane pri tej nameri in pri sklepu, »predstaviti bralcem kar najbolj nepristransko bistvo cele stvari«.

Najvišje upravno sodišče. Prav to velja za primer, da bi se komu vzel poslanski mandat, kajti zanj obstaja posebno sodišče, tudi sestavljeno iz členov Najvišjega upravnega sodišča. In nad tem sodiščem ne bo nihče dvomil.

Sicer je pa temu zakonu dan rok veljavnosti samo do konca 1934. leta — nov dokaz, da je mišljen zgolj za dobo nevarnosti. Kajti, če bo dotlej nevarnost minila, ga gotovo ne bo, ki bi hotel veljavnost tega zakona podaljšati.

Neupravičeni so tudi pomisleki, da bi tak zakon mogel imeti namen, odpraviti opozicijo. Kajti osnova demokracije je, da demokracija brez opozicije ni nobena demokracija.

Češkoslovaška vlada je doslej tudi res v zmislu teh izvajanj začela nastopati samo proti nemški, pa tudi češki fašistični stranki. Proti strankam torej, ki javno zanikujejo demokratična načela, ki se samo takrat sklicujejo nanje, kadar jim je to v korist, a jih smešijo, maličijo in teptajo, kadar bi utegnili ščititi njihove nasprotnike.

Tu pa mora tudi za največjega demokrata veljati vodilo: kar je tebi prav, tudi meni ne sme biti slabo.

Poraba električnega toka in državna trošarina

Kolikoelektrične energije se producira v naši kraljevini v enem letu? Koliko državne trošarine na električni tok plačamo letno? Na te dve vprašanji skušamo odgovoriti v tem članku.

Banovina	Skupaj									
	Dravska	Savska	Vrbaška	Primorska	Drinska	Zetska	Donavska	Moravska	Vardarska	Beograd
Skupna produkcija javnih električnih central v 1000 kwh	199 081	54 761	4 563	113 712	33 401	2 686	37 155	8 296	7 447	41 746
Skupna produkcija zasebnih elektr. central v 1000 kwh	48 539	35 091	58 995	74 274	8 364	8 140	16 450	16 217	923	7 717
Drž. trošarina po 70 par za kwh (za razsvetljavo) Din	55,742,680	15,333,080	1,277,640	31,839,360	9,352,280	752,080	10,403,400	2,392,880	2,085,160	11,688,880
Drž. trošarina po 10 par za kwh (za pogon) Din	12,817,140	5,698,540	6,082,020	11,975,880	2,172,440	921,440	3,131,200	1,953,540	390,180	2,441,540
Skupaj Din	68,559,820	21,032,620	7,349,660	43,815,240	11,524,720	1,673,520	13,534,600	4,276,420	2,475,340	14,130,420
	188,382,360									

Zgorajšnja razpredelnica navaja v drugi in tretji koloni, koliko električne energije so producirale v letu 1931. javne in zasebne električne centrale v posameznih banovinah naše kraljevine. Produkcija je navedena v 1000 kilovatskih urah. Zasebne električne centrale so porabile toliko električne energije, kolikor so je producirale, javne električne centrale pa niso prodale vse energije, kolikor so je producirale, temveč kvečjemu 80%.

Zoper sovražnike demokracije

Te dni je češkoslovaška vlada razpustila nekaj političnih strank in se pripravljala, da jih po potrebi še razpusti. Pa se je razveselilo vesoljno nazadnjaštvo: »Aha, tudi Češkoslovaška, ta demokratični otok sredi morja diktatur, nam hoče slediti. Fašizem zmaguje!«

Pa so se ušтели. Ne samo, da si je češkoslovaška vlada za svoje ravnanje dobila privoljenje parlamenta, ki je bil voljen na podlagi svobodnih volitev ter tajne in splošne volilne pravice, tudi na zunaj se je kar najbolj razločno odmaknila od fašizma.

Dne 18. t. m. je govoril češkoslovaški ministrski predsednik Malypetr v ustavnem odboru. Izjavil je zelo odločno, da nima zakonska predloga o ustavitvi in razpustitvi strank namena, preganjati stranke v nedemokratičnem zmislu.

Izvajal je:

»Vsak državljani te države naj pove razločno in moško, ali je za to državo in za njen razvoj po demokratični poti, ali ni in ali hoče, da se razvija država na način in v oblikah, ki nimajo z demokracijo nič skupnega, temveč so ji vseskozi nasprotni.

Zato ta zakonska predloga ni kršenje demokracije, ampak resen korak, da ne bo mogel nihče zlorabljal demokratičnih državnih ustanov in ograjati državo ali demokracijo. Odkritosrčnemu demokratu se ni treba bati, da bi se mu na osnovi tega zakona moglo kaj pripetiti. Kdor pa izrablja demokratične naprave zoper varnost države, njen obstoj in demokratični razvoj, ta naj bo tudi toliko možat, da pove: »Da, odgovarjam za to, ker delam tako iz prepričanja.« Dokler pa zlorablja nekateri demokratične pravice zoper demokracijo in osnovne koristi demokratične države, se ne sme nihče čuditi, če se obračajo zoper nje tisti, ki so odgovorni za demokracijo in državo in da postavijo jez proti taki zlorabi, ki je dostikrat bolj ali manj prikrita in spretna.

Zakon naj vnaprej skrbi, da se pod plaščem demokracije ne pripravljajo ali izvršujejo kazniva dejanja. Zlasti naj prepreči, da se ne zapeljuje mladina, ki si rada razlaga politični položaj bolj razburljivo in že po naravi nagiba k radikalizmu.

Ni se treba bati, da bi dobila vlada s takšnim zakonom preveliko oblast v roke. Kajti vsi odloki na podlagi tega zakona so upravna dejanja, proti katerim se bo prizadeti vedno lahko pritožil na

umetnosti, je imel takrat zlasti težko nalogo, ker je moral zasesti v glavnih vlogah igralce, ki so do sedaj igrali povečini manjše vloge. Kljub temu pa je ustvaril močno uprizoritev kot veren interpret Krleža.

Tako Sanein (baron Lenbach) kakor M. Danilova (Lavra) — ki je letos izredno zaposlena — posebno pa še Gregorin (dr. Križovec) so izoblikovali lepe kreacije. Upamo, da se bodo v primeri režiji razvijali tako še dalje. Ruska emigrantka grofica Madeleine Nablocke pa je bila prava kabineta ustvaritev.

Inscenacija arh. Franza je dobro nakazala okolije dejanja.

Prevod J. Vidmarja je dober, dasi včasih govorno malo pretežak.

Avgust Strindberg: Sonata strahov. Komorna igra v treh dejanjih. Prevel in režiral C. Debevec.

Kdor bi sodil Strindbergovo umetnost po tej igri, bi se hudo motil. Poznati moramo namreč ves njegov razvoj od začetnega realizma preko naturalizma do simbolizma in celo ekspresionizma v njegovih zadnjih letih, kjer se ni spreminjal samo stilno, temveč tudi kot človek, ki je prešel pod vplivom starega severnjakega krščanskega mističizma od nekdanjega socialista in zanikovalca vsega onostranskega do temačnega vernika in iskalca večnostnih vrednot.

»Sonata strahov« je med poslednjimi stvaritvami Strindberga in spada v vrsto mističnih in religioznih dram, ki jih je napisal v zadnjih letih svo-

jega težkega življenja, polnega borb za resnico in človeka. Ta njegova dela pa nikakor ne dosegajo umetniške vrednosti njegovih prejšnjih spisov, dasi odseva v njih še vedno veliki Strindbergov duh.

To je razkroj, zaton pred pretresljivim koncem.

Režiser in prevajalec C. Debevec je v »Gledališkem listu« dobro razčlenil igro in jo tako približal gledalcu, ki v odrski uprizoritvi le težko sledi vsej mračni Strindbergovi filozofiji. Zlasti važni pa so odlomki iz Strindbergovih pisem o »Sonati strahov« na koncu »Gled. lista«, ki pretresajo človeka do dna. (»Pri pisanju sem trpel kakor Karna-Loki [pekel] in roke so mi krhavele [dobesedno]« iz Strindbergovega pisma Schvaregu.)

Toda kljub vsemu in vestni ter odlični Debevečevi režiji in dobremu igranju, delo ni moglo uspeti, ker je nedramatično in ker nas pisateljeva umetnost nič več ne prepričuje. Škoda, da ni uprizorilo gledališče namesto te igre kako historično Strindbergovo dramo ali pa ponovilo njegovega »Očeta«, ki nam je po Boršniku ostal v neminljivem spominu.

Od igralcev nas je zlasti došla igra Kralja (polkovnik), ki izoblikuje tudi v najmanjši vlogi svojevrstno figuro. Lep uspeh je dosegel tudi Skrbnišek (starec); te vrste vlog so, kakor da bi bile pisane nalašč zanj. Obema so se pridružili s pravo komorno igro Marija Vera, Boltarjeva, Debevec in ostali.

Inscenacija režiserja samega je bila v duhu igre. Prevod C. Debeveca dober. V. K.

Franz je ž njo dokazal, da je mogoče doseči tudi z majhnimi sredstvi mogočen izraz.

Prevod Otona Župančiča je vzoren in lep kakor vedno.

Miroslav Krleža: V Agoniji. Drama v dveh dejanjih. Poslovenil Josip Vidmar. Režiser dr. Branko Gavella. Inscenacija: inž. arh. Ernest Franz.

Drama »V agoniji« je del velikega cikla o Glem-bajevih, ki obsega med drugim tudi tri drame. Vendar ni to ciklus v običajnem smislu, kajti vsako delo je popolnoma samostojno, vežejo jih le rodoslovne vezi, podobno kakor v Zolajevem ciklu »Les Rougon - Macquart«.

Krleža je brez dvoma najboljši sodobni hrvaški in južnoslovanski pisatelj, katerega dela se odlikujejo zlasti po ostri socialni analizi današnje propadajoče družbe in v tem bi mogel biti vzgled našim pisateljem, ki se še vse preveč ogibljejo današnjih vprašanj ali pa jih gledajo v luči preteklosti.

Tudi drama »V agoniji« kaže vse odlike Krleževega umetniškega tvorstva, dasi nas dolgovestno govoričenje drja Ivana Krleževa na odru včasih dolgočasni. Vse osebe so kakor izklesane, in kar je glavno, postavljene v okolje, ki je zanje bistveno. Le tako je razumljiv in nujen žalostni (dasi nikakor tragični) konec barona Lenbacha in njegove žene. Vendar pa se mi zdi, da bi izzvenela igra mnogo manj pesimistično, če bi videli vsaj malo svetlobe, ki bi kazala pot iz propada.

Režiser Gavella, ki je s svojimi gostovanji močno in plodno posegel v razvoj slovenske gledališke

Podatki so povzeti iz »Statistike električnih central kraljevine Jugoslavije«, ki jo je sestavil inž. Fel. Reich v Zagrebu in je bila tiskana v letošnjem letu. To je torej naša najnovejša statistika.

Električna energija javnih central se je porabila večinoma polovica za razsvetljavo in polovica za pogon. Statistika navaja skupno porabo in ne loči razsvetljave od pogona. Zato so naši računi sicer pomanjkljivi, a ker pa se ponavlja ta pomanjkljivost v enakem razmerju v podatkih vseh banovin, so naši zaključki kolikor toliko pravilni.

Zasebne centrale porabljajo električno energijo, ki jo proizvajajo, v industrijske namene in je ne prodajajo zasebnim konsumentom.

Podatki o porabi električnega toka se nanašajo na leto 1931. Novejše statistike nimamo; vendar lahko trdimo, da se produkcija in poraba električne energije letos ni znižala. V tem oziru so naši zaključki sicer tudi pomanjkljivi, a se nanašajo zopet v enakem razmerju na vse banovine.

Lansko leto je bila uvedena državna trošarina na porabo električne energije. Računa se pri razsvetljavi po 70 par, pri pogonu pa po 10 par za kilovatno uro.

V četrti koloni je naznačena letna trošarina na električno energijo, ki so jo prodale javne centrale, pod pogojem, da so jo lansko leto producirale prav toliko kakor v 1931. letu in se je polovica toka porabila za razsvetljavo. V računu upoštevamo, da prodajo javne električne centrale le 80% producirane energije.

Enako je v peti koloni naznačena letna trošarina na pogonski tok, ki so ga zasebne električne centrale porabile v industrijske namene in javne centrale prodale v isti namen. V šesti koloni je navedena skupna letna trošarina na tok za razsvetljavo in pogon. Trošarina znaša pod našimi pogoji okroglo 188½ milij. dinarjev letno. Naša banovina sama plača nad 68½ milijonov dinarjev, t. j. 36,5% celotne trošarine, pri tem ko ima le 8% prebivalstva vse kraljevine.

OPAZOVALEC

Mimogrede

— Pred kratkim je imel v Ljubljani koncert pevski zbor praških policijskih stražnikov. Zapeli so več čeških narodnih in umetnih pesmi, pa tudi nekaj slovenskih.

— Če se dr. Fr. Ilešić mudi na Poljskem, potem gotovo izide v katerem od hrvaških listov njegov članek z naslovom »Jugoslavija u Poljskoj«. Takšen članek je izšel 23. t. m. v zagrebškem dnevniku »Novosti«; poslal ga je dr. Ilešić iz Varšave. Piše o svojih predavanjih in o srečanjih z nekaterimi parlamentarci, ki so pred kratkim obiskali Jugoslavijo, s čimer pravi, pogloblja zveze med Poljsko in Jugoslavijo. Članek zaključuje z napovedjo: »Danas, dne 13. oktobra držim ovdje predavanje o »Južnoj Jugoslaviji« (o Južnoj Srbiji).«

Novi »Slovenski Beograjski tednik« bo prinašal v vsaki številki eno stran članke v srbsko-hrvaškem jeziku (v cirilici), da bo seznanjal belgrajski kulturni krog s slovenskimi vprašanji. V prvi številki na kratko referira o sporu med ljubljansko Tiskovno zadrugo in lanskim Zvonom, in sicer po članku dr. Mirkovića v »Srpskem književnem glasniku«, ter pravi: »Kod Tiskovne zadruge pojavila se je težnja, da »Ljubljanski zvon« radi na prihvatanju srpsko-hrvatskog, odnosno nekog novog jugoslovenskog jezika. Ovo pitanje pojavljivalo se već ranije u istoriji Slove-

Dijaški koledarček za šolsko leto 1933-34

(Izdal oml. odsek nar. obrambne tiskovne zadruge, str. 212, cena 6 Din.)

Poleg koledarja obsega knjižica najrazličnejše podatke, sestavke in razkaze, ki utegnejo študenta zanimati ali ki so mu hvaležen in potreben priročnik: od števila in naseljenosti naših narodnih manjšin, mimo matematičnih in fizikalnih formul, pa do nepravilnih francoskih in nemških glagolov.

Zanimivo je, da skuša koledar zavzeti celo stališče do naših političnih vprašanj in sporov. Na strani 85 piše:

»Hočemo, da se preneha žonglirati z Jugoslovenstvom in Slovenstvom in jasno povemo, da je Jugoslovenstvo pojem, ki družiti štiri rodove v skupnih prirodnih, etnografskih, nacionalnih in gospodarskih mejah, da je zgodovinska potreba, ki ne izključuje raznih individualnosti, katere ima naš narod v območju različnih kulturnih, gospodarskih in socialnih prilik.«

Toda ali se ni le od daleč zazdelo piscu, da je lahko bral te in take besede v vseh izjavah naših političnih in nepolitičnih ljudi in listov od l. 1918 dalje. In da so to besede, ki jih lahko podpiše vsakdo z leve in desne, ker ga v svoji splošnosti prav nič ne vežejo. Najboljši dokaz, da so to le besede, ki jim manjka vsebina. Prav to vprašanje je tako, da ga ni mogoče dojeti, razen s podrobno opredelitvijo.

naca (za vreme Primoža Trubara, Stanka Vraza in kod malog dela omladine u doba za- in posle svet-sko rata) ...»

— Ze zadnjič smo na tem mestu zapisali, da je bil pisatelj Upton Sinclair izključen iz socialistične stranke, ker je vstopil v demokratsko stranko ter hkrati sprejel kandidaturu za guvernerja na demokratski listi. Ko je kmalu za tem prišel v New York, ga je počakal na postaji njegov sin, ki študira na neki newyorški univerzi fiziko. In sin je rekel očetu: »Ej, oča, čudne stvari počneš in ničesar ne boš dosegel. Kar vrni se lepo domov ter preberi vse svoje knjige, pa boš prepričan z njimi samega sebe, da ravnaš napačno.«

— Mezda 5 Din na dan: V Čakovcu podjetniki silno izkoriščajo delavstvo in je to eno izmed tistih mest, kjer imajo industrijski delavci najmanjše, sramotno pičle mezde. Neka nova tekstilna tovarna pa je hotela doseči rekord: plačevala je mezde po 5 Din na dan. Nihče se ni od poklicanih oglašil proti temu, delavstvo samo se je uprlo in zastavkalo. Stavka je trajala le kratek čas, ker je podjetje delavcem res povišalo nekoliko mezde, a seveda ne toliko, da bi bil delavstvu zajamčen eksistenčni minimum. — 5 Din na dan, to je menda res rekord. S takimi rekordi se lahko postavimo

— Ob velikih poplavah pri nas je ameriški slovenski dnevnik »Prosveta« objavil uvodni članek, ki ga zaključuje s pozivom, naj poplavljenec pomagajo ameriški rojaki, kolikor morejo. »Kdor more, naj jim pomaga. Vsakdo, ki more, bo nedvomno pomagal svojcem in prijateljem. Toda škoda je tako velika in pomoč, ki bo kaj zalegla, mora biti tako obsežna, da je posamezniki in naše organizacije nikakor ne zmorejo. To je akcija, ki jo more organizirati in izvesti le jugoslovenska država. Ta je prva poklicana, da energično pomaga siromakom. To je njena dolžnost.«

— V istem članku pravi »Prosveta« tudi tole: »Prepričani smo, da je človeštvo že danes toliko opremljeno z inženirsko in tehnično znanostjo, da bi lahko omejilo in zmanjšalo tudi posledice povodnj, če bi se pobrigalo in organiziralo v ta namen. Toda »civilizacija« še vedno služi prej destrukciji kakor konstrukciji. Pomislite le na prekleto vojne. Z materialnim bogastvom in človeško energijo, ki so jo evropske vlade uničile v zadnji svetovni vojni, bi lahko zgradile toliko odvodnih kanalov po vseh evropskih deželah, da bi se ves previšek vode lahko odtekal v morja in povodnji bi bile opravljene! In poleg tega bi še toliko bogastva ostalo, da bi bil ves svet lahko očiščen kužnih bacilov, vse dežele bi lahko dobile najmodernejše šole za izobrazbo in ves evropski svet bi bil lahko industrijaliziran do zadnjega kotička, da ne bi bilo treba nikomur iti na tuje iskat kruha!«

— Dne 21. in 22. t. m. so se vršile volitve v ljubljansko Delavsko zbornico.

H krizi našega gledališča

Nedavno smo čitali v listih poziv gledališke uprave, ki se obrača do širše javnosti, da naj s čim številnejšim posečanjem gledaliških predstav podpre nadaljnji obstanek te naše važne prosvetne ustanove. Kriza je dospela na vrhunec. Kljub zgledni požrtvovalnosti umetniškega oboja in kljub zadovoljivemu številu abonementov preti našemu narodnemu gledališču — propast!

Glavni vzrok temu žalostnemu pojavu tiči pač v nebržnosti našega narodnega izobraženstva za uspevanje te eminentno kulturne postojanke, tistega izobraženstva, ki sicer rado toži o denarni krizi, a je ne pozna, kadar drevi k bedastim predstavam v kinematografih, kjer vlada nemški zvočni film, kjer se naši »nacionalno« usmerjeni rojaki zabavajo ob publicah nemške »šlagerke« produkcije. Nemški »šlager«, to je sedaj višek mode. Kaj čuda, da celo že na kmetih pojema smisel za narodno popevko, da se že na vsi čujejo nemške »viže«, ki jih donša k nam zvočni film.

Lani se je dvignil iz krogov ljubiteljev slovenskega gledališča predlog, da naj bi se uprave kinematografov zavezale, oddajati primeren odstotek vstopnine kot narodni davek za vzdrževanje našega gledališča. Ob ogorčenem protestu dobičkonosnih kino-podjetij je morala ta upravičena zahteva umolkniti, tako da si pomirjeni lahko nadalje polnijo svoje žepe. Zakaj nismo še čuli, da bi od mastnega prebitka svojih podjetij oddajali kak prispevek za dobrodelne ali kulturne namene, temveč vse gre v korist anonimnim konzorcijem. »Non olet!« se porogljivo mrdajo taki kulturneži. »Kaj bi s tisto narodno prosveto! Le naj drugi zatirajo nemško besedo pri nas! Mi je ne bomo. Narodu se hoče zabave, če se tako prismojene. Saj se kar gnetejo v naš kino občudovat razne nemške zvezdnice in zvezdnice.« Tako odpravljajo ti »nacionalisti« tistega, ki se jim upa v brk očitati njihovo brezbržnost. Zlasti žalosten pojav pa je pojav, da celo v nacionalnih domovih prednjači švabski zvočni film. S kako ironičnim posmehom si manejo roke nemški in nemškutarski krogi v Mariboru, Celju in drugod v zavesti, da hodi slovensko občinstvo kakor omamljeno gledat in poslušat nemške filme!

Lani se je bil neki nacionalistični tednik z veliko vnezo pogljal proti takemu novodobnemu nemškutarstvu, ki se tako vsiljuje našemu občinstvu, zagrožil je z bojkotom teh predstav ter z dejanskim pohodom proti njim. Toda ta priznanja vredna vneza je kmalu splahnela in zdaj list k vsemu pohlevno molči. Poučena javnost dobro ve, kateri veljaki so listu zabičili svoj neizprosni »veto«. Ali je pričakovati, da kdaj preneha to okuževanje dobrega okusa, to prepadanje narodne zavdnosti? Da, takrat, ko se bodo naši ljudje pričeli zavedati, da z denarjem, ki ga trošijo za nemške kinopredstave, prav za prav kratijo dohodke narodnemu gledališču; takrat, ko se bo oglašila v takem malobrižnem posetniku vest, ki mu bo očitala, da je njegovo narodnjaštvo le hinavska maska, takrat, ko bodo iskreni domoljubi in takega patriota s prstom kazali, češ: Glej ga, laži-narodnjaka, ki nosi svoj denar v glupo nemško zabavišče, medtem ko narodno gledališče v skrajni sili kliče — na pomoč!

—y—

Vprašanje ljubljanskega radija

Oglašam se še enkrat k besedi. Pri prevzemu ljublj. radija, ki more donasati dobiček, ako se vodi pravilno, gre v prvi vrsti za to, da ne postane izključno trgovsko podjetje, pri katerem bi naročniki plačevali, a si zasebni prevzemniki služili denar.

Kakor je danes položaj, si stojita nasproti dva tekmeča: finančna skupina v Ljubljani in belgrajska zadruga radiofonistov. Kolikor poznam ljubljansko finančno skupino, ž njo najbrž naročniki — kakor je posneti iz časnikarskih poročil — ne bi bili zadovoljni. Belgrajska zadruga ima na drugi strani podroben načrt, po katerem bi postavila deset novih postaj, kjer bi imela vsaka, ako bi bile enake med seboj, desetkrat večjo oddajno energijo od vsake dosedanjih treh; poleg tega se smejo deleži združnikov obrestovati le po 6%, a ostali dobiček se uporabi za propagando, izpopolnitev in razširitev podjetja, za invalide itd. Zadruga bi seveda prevzela vse tri radijske postaje v državi; ako bi dobila to pravico, bi bilo vsekakor potrebno, da ljubljansko postajo vodijo domačini v skladu s splošno sprejetimi smernicami.

Ponavljam svoj predlog: za slovensko omiko bi bilo najbolje, ako bi dobila ljubljansko postajo banovina, ki bi jo vodila s pomočjo slovenskih kulturnih društev (Glasbena Matica, Kmetijska Matica, Planinsko društvo, Pravnik, Slovenska Matica, Znanstveno društvo) ali pa bi jo vodila kulturna društva pod nadzorstvom banovine. Čisti dobiček bi naj bil namenjen slovenskim kulturnim ustanovam: galeriji, gledališču, konservatoriju, univerzi itd., ki potrebujejo pomoči. Kar stá nameravala »vseučiliški odbor« in »dinarski dan«, to bi se moglo tukaj uresničiti, ne da bi se posebej nadlegovalo prebivalstvo. Pogoj je ta, da se od strani upravljanje po posameznikih ali njih skupinah.

A-a.

Nacionalisti zoper nacionaliste

»Pobeda« jugoslovenskih nacionalistov piše v dopisu iz Ljubljane:

»Pobedovei! Zadnje dni opazamo, da skušajo neki temni elementi lansirati lažne vesti o našem pokretu. Javite naši podružnici vsakogar, ki bi na naš račun ribaril v »nacionalističnih« vodah. Zavrnite vsako osebo, ki hoče vadlati za naše pričanje! Zavedajte se pa tudi, da niste in da ne boste poslušna raja nobeni kliki, ki izrablja nacionalizem v svoje umazane in sebične namene. Naš čas prihaja, a tega se zavedajo naši sovražniki, zato pritiskajo z združenimi močmi na nas. Kar pošteno misli je z nami — ostale pa zapišemo v evidenčno knjigo — obračuna radi... V hribih se dela dan!«

Za vsakega, ki le približno pozna razmere v »nacionalističnih« vrstah, je na prvi pogled jasno, kam merijo te besede. Ker je nacionalizem zadnje čase hudo moderen, se pač prerivajo okoli njega vsake vrste ljudje, kakor je že pač navada ob takih preložitostih. Pri tem prerivanju pa nastaja kakopak konkurenca. In konkurenca je bila še vedno nepriljubljena pri tistih, ki so bili od nje prizadeti.

»Slovenija« nima namena ustanavljati politično skupino in delati propagando za kak politično-strankarski program — niti odkrito niti prikrito. Njen namen je: z vidika naših dognanih narodnih interesov in prave demokracije ter duhovne strpljivosti motriti naše javno življenje in se boriti proti zlorabi in izdajstvu idealov in načel, ki jih proglašamo kot vodilna in bi nam tudi morali biti vodilna. Kdor je mnenja, da nam je tak vsestransko neodvisen, strankarsko nevtralen list potreben, in kdor želi, da se list zunanje in vsebinsko dvigne, ga vljudno vabimo, da nas gmotno podpre s tem, da postane naš redni naročnik-plačnik.

MALI ZAPISKI

D. S. Merežkovskij:

Prepovedan list.

Ministrstvo za notranje stvari je prepovedalo širiti št. 20 in 21 z dne 15. avgusta t. l. in št. 22 in 23 z dne 25. septembra t. l. lista »Bilanca«, ki izhaja v Zagrebu.

»Sola in dom.«

Starši! Občni zbor društva »Sola in dom« v Ljubljani bo v nedeljo dne 5. novembra ob 9. uri v Delavski zbornici.

Dnevni red:

- 1.) Konstituiranje občn. zbora.
- 2.) Poročila društvenih funkcionarjev.
- 3.) Poročilo nadzorstva.
- 4.) Volitve odbora, nadzorstva in delegatov.
- 5.) Poročila in resolucije.
- 6.) Slučajnosti.

Vsi, ki jim je pri srcu blaginja naše mladine in napredek našega šolstva, naj se udeležijo občnega zbora. Članarino plačajo pri vходу v dvorano.

Svarilo!

V »Delavski politiki« beremo: »Pripadnik neke nacionalne je našemu s. Erženu ukradel siv površnik. Pred nakupom svarimo!

Samo za Nemčijo.

»Delavska politika« je zapisala tole mnenje nekega nemškega filozofa: »Če se ne izvede totalna izprememba našega časopisa, če ta časniška kuga divja petdeset let, potem bo uničen ljudski duh in se bo pogreznil v globino. Zakaj, če tisoče časnikarskih pisarjev vsak dan piše s cinično nasladnim sovraštvom proti resnici, pomembnosti politike, umetnosti in znanosti, mora narodni duh propasti, če bi bil še tako zdrav. To velja samo za Nemčijo.«

Za sodni pravdni red.

»Slovenec« poroča iz Belgrada:

»Profesor civilnega prava na tukajšnji univerzi je v svojih dveh predavanjih, ki jih je imel na ljudski univerzi v veliki Kolarčevi dvorani, nastopil proti novemu civilnemu postopku, ki naj bi se uvedel z novim letom po vsej državi. Ostro je napadel izvajanja strokovnjakov za civilno-pravni postopek na zagrebški in ljubljanski univerzi, ter je med drugim poudarjal, da naj avstrijski sistem civilnega sodnega postopka ostane v veljavi v starih prečanskih krajih, Srbiji pa popolnoma zadostuje stari postopek.«

Tudi izletnikom omejena svoboda.

Postojna, septembra 1933. (Agis.) Povsod je običaj, da vzame izletnik s seboj na pot vsaj daljnogled, fotografski aparat, marsikdo tudi čopič in palet, le v Julijski Krajini je to nemogoče. Kdor bi se kljub temu drznil kaj takega, ga čaka globa ali zapor. Večkrat ustavljajo skupine izletnikov na cestah in jih pregledavajo. Če so pristojni v Julijsko Krajino, jim najdene, zgoraj omenjene predmete zaplenijo, če so iz drugih provinc Italije, pa jim vzamejo te predmete le začasno. Če srečajo tujca, mu večkrat dajo spremstvo. Ako pa dobijo Slovenca, ki ni ne eno ne drugo, ga zaprejo in celo spravijo pred sodišče radi vohunstva. Vsekakor je to dejstvo dobra propaganda za tujski promet!

»Istra.«

Ali ste se potrudili, da nam pridobite novih naročnikov. Ni dovolj, da ste na list naročeni in nam dajete blagohotne nasvete glede urejevanja. Zavedajte se, da je spopolnitev in bodočnost lista v prvi vrsti odvisna od zadostnega števila naročnikov-plačnikov.

Napoleon

(60. nadaljevanje.)

Ali tudi sam se ga dobro spominja, in čim dalje, tem bolje. Koliko krvi je v vojni prelil in pozabil, a te se spominja.

Ne smemo reči, da bi se ne bil nikoli kesal svojih slabih del, ali da bi jih vsaj ne bil priznaval. »Zelo slabo sem se poprijel te stvari,« pravi o polastitvi španskega prestola, vzroku tiste brezkončne vojne, v katero se je pogreznil kakor v blato, tako da se ni mogel nikoli izkoptati iz nje. »Preveč očitna je bila nenravnost, nepravilnost preveč cinična, in vse skupaj je videti tako nagnusno, ker nisem imel uspeha; naklep se je pokazal zategadelj v vsej svoji nesramni nagoti... Ta rana me je razjedla.« In še pri drugi priliki: »Ne smemo se vleči na ležišče cesarjev, ne da bi se nalezli blaznosti od njih; tudi jaz sem zblaznel.«³⁹

Svojih slabih del se kesa, a tega najhujšega mu ni žal; tako se vsaj dozdeva njemu samemu in drugim.

Na Sv. Heleni si Las Cases ne upa spregovoriti o Enghienem vojvodu in rdi, ko govori Napoleon sam o njem mirno, z »neodvračljivo in vablivo logiko«. — »Ko je končal, sem bil začuden, omamljen... Prepričan sem, da bi mu zdaj odpustil.« Tak je v razgovorih med dvema, a pri tujih pričah »se je na mah vse spremenilo: rekel je, da je to delo pač pustilo v njem obžalovanje, toda ne kesanja, celo niti sence dvoma (scrupule) ne.«⁴⁰ Vendar je nekaj razdvojenega v njegovih mislih. »Ta grdobec Talleyrand mi je izročil vojvodovo pismo šele dva dni po njegovi smrti.«⁴¹ A če bi bil to storil prej, — bi mu bil seveda odpustil,« pravi nekoč; a drugič, »ko da se obrača k potomstvu: »Če bi bilo treba to vnovič storiti, bi storil vnovič.«⁴² Očitno sam dobro ne ve, kaj bi storil — usmrtil ali odpustil.

Tri dni pred smrtjo, ko so nastopile že smrtne težave, je zahteval zapečateni ovoj z oporoko, ga odprl, na skrivnem pred vsemi nekaj dostavil, ga spet zapečatil in oddal. Tole je dostavil: »Ukazal sem zapreti in obsoditi vojvoda Enghienškega, ker je bilo to neobhodno za varnost, blaginjo in čast francoskega naroda, tačas ko je vzdrževal grof d'Artois po svojem lastnem priznanju šestdeset morilcev v Parizu. V podobnih razmerah bi vnovič prav tako ravnal.«⁴³ Mar ne pomeni to: »Pred obličjem smrti, obličjem božjim sem nedolžen?« Da, pomeni, — pa tudi še nekaj popolnoma drugega.

Proti njegovemu zatrjevanju sem preverjen, da ga je grizla vest in preganjala do groba. Mučni spomin ga je napotil, da je dostavil te besede v oporoki,« pravi kancelar Pasquier, ki je dobro poznal Napoleona in bil bližnja priča tega dejanja.⁴⁴ Bržkone tudi je tako: ta muka ga je trpinčila vse življenje, z njo je tudi umrl — grizenje vesti brez kesanja.

Najbolj preprosto in najbolje govori o tem lord Holland, resničen Napoleonov prijatelj: »Priznati je treba, da je kriv tega hudodelstva; opravičiti ga ni mogoče z ničimer: ostalo bo večer madež na njegovem spominu.«⁴⁵ Če pa bi vprašali: »Napoleon je storil hudodelstvo, torej je hudodelnik?« bi odgovoril lord Holland, kakor odgovarja vsa njegova knjiga o Napoleonu: »Ne, dober človek.«

More li dober človek zakriviti »hudodelstva?« Preden odgovorimo, naj pomisli vsak izmed nas, če ni kakega »Enghiena« v njegovem življenju. Morebiti odgovore ne najslabši, ampak najboljši med nami: »Da.« Da, vsak med nami ima — svojega Enghiena — kužni madež, s katerim prihaja v vsaki človeški duši tisto na dan, kar imenujejo kristjani »izvirni greh«: madež, ki je majhen pri malih, srednji pri srednjih, a velik pri velikih grehih. Tudi pohlevni kralj David ga je imel: kri Hetita Uriasa. Med Davidom in Napoleonom je seveda velik razloček: oni se je skesal, a ta se ni hotel kesati, ali se ni mogel, ali pa sam ni vedel, da se kesa.

Vsi so me ljubili in vsi sovražili.« Toda nihče ga ni nikoli pomiloval, a morebiti je bil tega najbolj potreben, kajti kakor je to čudno reči, pri vsej svoji veličini je bil pomilovanja vreden. Da to razumemo, se je treba samo spomniti: najbolj zadnji človek more moliti, a on ni mogel.

Pa vendar je »dober človek«. To ve ubogi Tobi, vrtnar na Sv. Heleni, star malajski suženj. Napoleon bi ga bil zelo rad odkupil iz suženjstva. Toda upravitelj otoka Hudson Lowe tega ni dovolil. Napoleon je pomiloval siromaka Tobija, morebiti zato, ker se mu je zdelo v njuni usodi nekaj skupnega: oba sta bila žrtvi evropske »civilizacije«. Tobi se je rodil svoboden, divji, Evropeci pa so ga »razsvetlili«, goljufali, odvedli iz domovine in prodali v suženjstvo. Tudi Tobi je priljubil Napoleona: imenoval ga ni drugače, kakor »dobrega gospoda«, good gentleman, ali še bolje: »dobrega človeka«, good man.⁴⁶

To vedo tudi kužni bolniki v Jafi. 11. marca 1799. leta, za časa sirijske vojne, je obiskal mladi general Bonaparte kužno bolnico, da bi osramotil prestrašene zdravnike in pomiril vojsčake ter jim dokazal, da kuga ni tako strašna, kakor mislijo, dolgo hodil med bolniki, tolažil jih, prijemal za roko in enega pomagal prenesti.⁴⁷

Tudi tisti ranjenci vedo to, ki jim je ukazal oddati general Bonaparte pri umiku iz Akre, v strašni Sirijski puščavi, kjer umirajo ljudje od vročine, vse konje, mezge in velblode, in lastnega konja tudi; a ko njegov konjar ne verjame temu povelju in sprašuje, katerega konja naj mu osedla, ga oplete z bičem po obrazu in kriči: »Vse pojde peš, vse, vrag te vzemi, in jaz prvi.«

Tudi tisti francoski kmetje vedo to, ki letajo na njegovi zadnji poti iz Niorta v Rochefort — na Sv. Heleno — za njim in kličejo skozi solze: »Naj živi cesar! Ostanite pri nas, ostanite!« Bila je košnja, in visoki stogi so jih spominjali velikih izsuševalnih del, ki so bila zvršena na Napoleonov ukaz leta 1807 in ki so spremenila vso to močvirnato, nekdanj nerodovitno in mrzlično zemljo v cvetoče travnike. »Vidite kako mi je ljudstvo hvaležno za to, kar sem mu dobrega storil!« pravi spremljevalcem.⁴⁸ Vse mine, pozabi se, a to ostane, — osušeno močvirje — »urejeni kaos«.

Tudi tisti tisoči ljudi vedo to, ki umirajo zanj na bojiščih z navdušenim krikom: »Naj živi cesar!« Vsi ti vedo ali čutijo, da hoče dobro, zakaj res je njegova glavna volja — vesoljno zedinjenje ljudi — največja dobrina.

Napoleon je ves živel v misli, pa je ni mogel doumeti s svojo zavestjo, — spet, kakor že tolikokrat, nam prihajajo na misel modre Goethejeve besede. — »Vse idealno zametuje sploh in mu odreka resničnost, medtem pa si vneto prizadeva, uresničiti ga.« To pa se pravi: njegove misli in besede so lahko slabe, toda volja je dobra. Boljši je, kakor govori in misli sam o sebi: slabo od zunaj, dobro od znotraj.

Zato tudi ne smemo preveč verjeti temu nepremičnemu, neizprosному, kakor iz bronā ali mramora izklesanemu licu. Lahko bi zvedel za smrt žene, sina, vseh svojih bližnjih, ne da bi se spremenil v obrazu; ta bi ostal ravnodušen in brezčuten, toda kadar ostanem sam, sem zopet človek in trpim.⁴⁹ Sramežljivost trpljenja, sramežljivost dobrote, — obe sta skoraj vedno vezani, — sta mu lastni v najvišji stopnji. »Dva človeka sta v meni: eden — glave, drugi — srca.«⁵⁰ Ne smete misliti, da je moje srce manj čustveno, kakor pri drugih ljudeh; celo dober sem, toda od najbolj ranega detinstva sem zatiral to stran duše v sebi, in zdaj je zakrnela v meni.⁵¹ Morebiti je ni zatiral sam, ampak življenje: v njegovem težkem delu se je ožulila, kakor roke, in postala okrutna, toda zakrnela ni.

Prvo njegovo delo po vsaki bitki je bila skrb za ranjence,« se spominja baron Fain. »Sam je obhodil bojišče, ukazal pobirati enako lastne kakor tuje; sam je pazil, da so obvezali tiste, ki še niso bili, in da so bili vsi do zadnjega prenešeni na obvezovališče ali v najbližje bolnice.« — Nekatere je izročil svojemu telesnemu zdravniku in ga potem skrbno spraševal o najmanjših podrobnostih zdravljenja, o zvrsti rane, o upanju na ozdravitev in o nevarnosti, — vse je hotel vedeti. Pri tem pozvedovanju je storil mnogo dobrega natihoma, — sam Bog ve, koliko.« — »Njegova popotna mošnja kakor da je imela luknjo: tako darežljivo se je usipala miloščina iz nje.«⁵²

Na borodinskem bojišču je zadel Napoleonov konj ranjenca, in ta se je zganil, zastokal. Cesar je v jezi zakričal na stožerne in jih začel zmerjati z najnižkotnejšimi besedami, zakaj se ne brigajo za ranjence. »Pa saj to je Rus, vaše veličanstvo,« je pripomnil nekdo, da bi ga pomiril. »Kaj zato?« je vzkliknil v še večji jezi. »Mar vi, gospod, ne veste, da po zmagi ni sovražnikov — vsi so ljudje!«⁵³

Ko je ogledoval lignysko bojišče, dva dneva pred Waterloojem, je opazil težko ranjenega pruskega častnika in poklical belgijskega kmeta. »Verjameš li v peklo?« — »Verjamem.« — »Pobrigaj se za tega ranjenca, če nočeš priti v peklo; tebi ga izročam. Sicer boš gorel v peklu. Bog hoče, da smo usmiljeni.«⁵⁴ To ni molitev, pa je morda vredno mnogih molitev.

Spomnil se je nekoč na Sv. Heleni, kako je pred dvajsetimi leti v prvi italijanski vojni po neki veliki bitki, — kateri, je že pozabil, — ogledoval z nekaj spremljevalci v tihi mesečni noči bojišče, s katerega še niso mogli spraviti vseh mrtvih. Zdajci je zagledal psa, ki je cvilil nad truplom svojega gospoda. Ko so se približali, jim je skočil naproti; potem je zopet odhitel k truplu in začel lizati njegovo lice; in zopet je skočil k njim; in tako mnogokrat, vedno cvileč, »ko da bi bil klical na pomoč ali zahteval maščevanja.« — »Nikoli mi ni na nobenem bojišču nobena stvar tako segla v srce.«... »Ta človek, sem pomislil, je od vseh zapuščen, razen od psa. Kakšen nauk daje ljudem narava v tem psu. Res, kaj je človek, in kakšna skrivnost je v njegovih čustvih? V tolikih bitkah sem poveljeval in mirno sem gledal na pogin tolikih ljudi, pa me je pretreslo to žalostno cviljenje psa.«⁵⁵

Tudi sam tuli, kakor pes, kakor Ahiles nad Patroklom, — nad maršalom Lannesom, hrabrim med hrabrimi, ko mu je pri Esslingu zdrobila topovska krogla obe nogi. In po noči, v cesarskem šatoru, ko so mu prinesli večerjo, je po sili in joka, in solze mu kapajo v juho.⁵⁶

»Strašen pogled!« ponavlja, ko ogleduje eylausk bojišče. »To bi moralo vdahniti vladarjem ljubezen do miru in gnus do vojne.«⁵⁷ Mar se laže in govori te besede za potomce? To je lahko odločiti — in zmotiti se je lahko.

³⁹ Houssaye, 1815, III. 356.⁴⁰ O' Méara, II. 363.⁴¹ Roederer, 346.⁴² Fournier, III. 228.⁴³ Fain, 253—257.⁴⁴ Ségur, IV. 403.⁴⁵ Houssaye, 1815, II. 229.⁴⁶ Mémor., I. 312.⁴⁷ Marbot, II. 203, 210. — Ségur, III. 358. — Mémor., III. 222.⁴⁸ Ségur, III. 169.³⁹ Lacour-Gayet, 423, 441.⁴⁰ Mémor., IV. 260.⁴¹ O' Méara, I. 213.⁴² Mémor., IV. 267.⁴³ Mémor., IV. 641.⁴⁴ Pasquier, I. 106.⁴⁵ Holland, 169.⁴⁶ O' Méara, I. 17. — Mémor., I. 305. — Abell, Betsy Balcombe, trad. fr., p. 62.⁴⁷ Proti dvomu Bourriennea, I. 372, potrjujejo to ne samo grof Dore, ranocelnik Larrey in zdravnik Desgenettes, ampak tudi sam Napoleon v razgovoru z O' Mearom, III. 210.